

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด

เมื่อวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๒๒

สมหวังเพราะตั้งใจ

มารยาทหมายถึงการแสดงออกทางกายทางวาจา ใจมีธรรมเป็นผู้รับผิดชอบ หากใจไม่มีธรรมนำหน้าก็ให้เผอเรอ คุกกี้ก็เหมือนลิง เพราะจิตมันหลุกหลิก ๆ กิริยาแห่งการแสดงออกก็มีลักษณะหลุกหลิก ๆ ถ้าใจมีความสงบร่มเย็นใจมีหลักฐานมั่นคง แม้กิริยาจะเป็นตามนิสัยที่แสดงออกมาก็ตาม ความช้า ความเร็วของนิสัยนั้นย่อมต่างกันกับความละเอียดของจิตที่มีสติพาให้แสดงออกมาอยู่มาก

ใจเป็นสิ่งที่จะทำให้มีหลักเกณฑ์ได้ ให้มีความแน่นอนหามั่นคงได้ หากสนใจประพฤติปฏิบัติสนใจรักษา หากไม่สนใจแล้ว บวชจนกระทั่งวันตาย ปฏิบัติแต่กิริยาอาการต่าง ๆ ซึ่งเป็นเรื่องโลก ๆ จนกระทั่งวันตายก็หาความมั่นคงของใจไม่ได้ เราอย่าเข้าใจว่าความมั่นคงจะขึ้นอยู่กับสิ่งอื่นใด นอกจากสติปัญญา เป็นเครื่องรักษา เป็นเครื่องควบคุมในการคิดทุกแห่งทุกมุม หากสติมีควบคุมก็เหมือนกับการทำงานมีหัวหน้างาน เป็นผู้ควบคุม งานย่อมมีผลดี คนงานไม่เถลไถล จิตใจที่มีสติปัญญาเครื่องควบคุมก็ย่อมทำหน้าที่การงานดี ไม่ค่อยผิดพลาดไม่เถลไถล

การบังคับใจไม่มีสิ่งใดจะยากยิ่งกว่า นี้เคยแสดงให้ท่านผู้ฟังได้ทราบมาหลายครั้งแล้ว ขอให้ฟังอย่างตั้งใจ ผู้แสดงนี้แสดงออกด้วยความตั้งใจเพราะเคยได้ประพฤติปฏิบัติ เคยได้ฝึกกรรมานจิตใจดวงพยคนี่มาแล้วทุกแห่งทุกมุม บางครั้งเหมือนกับชีวิตจะถูกปลิดลงในเวลานั้น ด้วยความทุกข์ความลำบาก เพราะการฝึกฝนกรรมานจิตใจก็มีอยู่หลาย ๆ ครั้ง ซึ่งงานอื่น ๆ เราเคยดำเนินมาที่เกี่ยวกับโลกสงสาร ไม่เห็นปรากฏว่ามีงานใดที่จะได้ปลงชีวิตจิตใจลงเพื่อผลประโยชน์นั้น ๆ เหมือนเพื่อผลประโยชน์ทางด้านจิตใจนี้เลย

ผมไม่อยากจะพบอยากเห็นเพื่อนฝูงที่ทำอะไรเหลวไหล ไม่จริงไม่จังเถลไถลจิตใจตั้งไม่อยู่ เพราะจิตใจพร้อมที่จะตั้งอยู่เสมอด้วยสติปัญญาเป็นเครื่องควบคุมเป็นเครื่องวินิจฉัยใคร่ครวญเหตุผลหน้าที่การงานต่าง ๆ ตลอดความเคลื่อนไหวของจิตและกายวาจา สติปัญญาเป็นสิ่งที่รวดเร็วเช่นเดียวกับใจคิดปรุงนั้นแล เมื่อฝึกหัดให้คล่องแคล่วแล้วยังรวดเร็วยิ่งกว่าความคิดปรุงของใจ ไม่เช่นนั้นก็ฝึกกรรมานจิตซึ่งเป็นตัวคิดตัวปรุงตัวก่อเหตุหรือก่อเรื่องราวอะไรไม่ได้ สติปัญญาต้องมีน้ำหนักมากกว่าหรือมีกำลังรวดเร็วมากกว่า

ท่านที่มาจากทุกทิศทุกทางมาอยู่สถานที่นี้ ต่างองค์ต่างมาจากที่ต่าง ๆ มีความมุ่งหวังอย่างเดียวกันคือเพื่ออรรถเพื่อธรรม เพื่อการอบรมศึกษาจากครูจากอาจารย์ให้ได้หลักได้เกณฑ์ไปทั้งภายนอกภายในไปประพฤติปฏิบัติให้เป็นหลักเป็นเกณฑ์ต่อจิตใจและเพื่อนฝูงตลอดถึงประชาชนทั่วไป ๆ โดยลำดับ

เพราะอาศัยการฝึกฝนอบรมด้วยความจริงใจ เราอยากพบอยากเห็นเสมอสมกับเจตนาที่รับหมู่เพื่อนไว้ สำหรับการอบรมแนะนำสั่งสอน เราสอนเต็มสติกำลังความสามารถ ไม่มีแง่ใดแห่งธรรมที่เก็บไว้แบบลึกลับ แสดงออกมาอย่างเปิดเผย ทั้งส่วนหยาบส่วนกลางส่วนละเอียดและสุดความสามารถของตนก็เคยได้แสดงให้ฟังจนชินใจแล้ว

ทุกท่านบรรดาที่เคยอยู่กับผมมาเป็นเวลานานจึงไม่ควรสงสัยในเรื่องการประพฤติปฏิบัติว่าจะไม่ได้ผลเป็นที่พึงพอใจเพราะเหตุแห่งการได้ยินได้ฟังมาอย่างเต็มที่แล้ว และการแสดงให้หมู่เพื่อนฟังก็ไม่ได้แสดงด้วยความสงสัย เราแสดงด้วยความจริงใจซึ่งได้เคยประพฤติปฏิบัติมาอย่างไรทางฝ่ายเหตุ และผลปรากฏอย่างไรขึ้นมาเป็นลำดับลำดับได้เคยพูดให้หมู่เพื่อนฟังเสมอเพื่อเป็นคติเครื่องเตือนใจ จะได้มีกำลังอาจหาญว่าเร่งต่อการประพฤติปฏิบัติตนเอง

จิตแม้จะมีความพยศอดสูขนาดไหนก็เถอะ ไม่นอกเหนือธรรมคือสติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียรนี้ไปได้เลย พระพุทธเจ้าทรงวิเศษด้วยศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา เรียกว่า พละ ๕ ศรัทธา ความเชื่อมั่นต่อผลที่จะพึงได้รับด้วยการประพฤติปฏิบัติโดยชอบธรรม วิริยะ เพียรรักษาจิตใจของตนให้ดี ไม่มีสิ่งใดที่จะเป็นสิ่งที่น่ารักษาและเป็นสิ่งที่สมหวังยิ่งกว่าการรักษาใจ เมื่อรักษาได้แล้วขั้นใดตอนใดจะเป็นที่สมหวังตามขั้นตอนไปโดยลำดับจนกระทั่งถึงความสมหวังอย่างเต็มภูมิเพราะการประพฤติการปฏิบัติไม่หยุดไม่ถอยไม่ลดละความพากเพียร นี้เรียกว่าวิริยะ ยากลำบากเท่าไรก็ยิ่งเพียรจึงเรียกว่าความเพียร ยากลำบากแล้วถอยหลังเสียนั้นเรียกว่าความท้อแท้อ่อนแอ

สติอยู่ในสถานที่ใดก็ตาม อย่าให้ผลอ ให้ถือเป็นภาระสำคัญในเรื่องของสติกับจิตซึ่งทำงานอยู่ตลอดเวลา จิตทำงานอยู่โดยสม่ำเสมอโดยอัตโนมัติของตนให้ฟังทราบ ถ้าผู้ปฏิบัติทางจิตตภาวนาจะไม่ทราบเรื่องงานของจิตที่คิดปรุงหาเรื่องราววนั้นได้อย่างไร ความคิดตามปรกติวิสัยของจิตจะคิดตั้งแต่เรื่องของสมุทัย ผลิตทุกขขึ้นมาโดยลำดับ กว่าจะรู้สึกตัวก็ร้อนเป็นพินเป็นไฟไหม้ไปหมดเป็นถ้ำเป็นถ่านภายในตัวเอง นั่น! เพราะความขาดสติ โทษแห่งความขาดสติก็คือการทำลายตนให้ได้รับความทุกข์ความลำบาก คุณค่าแห่งการมีสติ คือการพยุ่งตน บำรุงรักษาจิตใจของตนให้มีความสง่าผ่าเผยสงบบรมเย็นยิ่งขึ้น ท่านเรียกว่าฝึกสมาธิบังคับให้ได้

จิตเป็นของบังคับได้ บังคับได้ด้วยสติมีความเพียรเป็นเครื่องหนุนไม่หยุดไม่ถอย อุตสาหะพยายามทุกระยะเวลา เราอย่าเห็นสิ่งใดมีคุณค่ายิ่งกว่าจิตที่จะพึงเป็นตัวมรรคผลนิพพานขึ้นมาให้เห็นอย่างชัดเจนภายในใจ มรรคผลนิพพานไม่มีอยู่ในที่อื่นใดนอกจากอยู่กับจิต ซึ่งเวลานี้กำลังถูกกิเลสตัวเป็นข้าศึกต่อมรรคผลนิพพานรุมล้อมหรือรัดรั้งอยู่ตลอดมา ไม่สามารถที่จะมองเห็นมรรคผลนิพพานอันเป็นความอัศจรรย์โดยลำดับได้ เพราะกิเลสนี้เท่านั้นไม่ใช่เพราะสิ่งอื่นใด ให้พยายามทำให้มีความสงบ จิตใจเป็นของจะสงบได้ คำว่า สงบ ไม่ได้หมายถึงว่าหยุดนิ่งคิดปรุงต่าง ๆ เสียหมดไม่มีสิ่งใดเหลือเลย อันนั้นเป็นได้ในบางกาลไม่ปฏิเสธ จิตที่จะเป็นได้อย่างนั้นมีได้เป็นบางกาลบางระยะเท่านั้น แต่จิตที่มีความสงบอยู่

□
□

ภายในตัว ไม่คิดฟุ้งซ่านรำคาญไปก่อกิเลส อันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ขึ้นภายในจิตใจนั้นไม่คิดไม่วุ่นไป คิดก็คิดอยู่ในแง่แห่งสัมมาทิฐิ มีสติปัญญาเป็นเครื่องควบคุมรักษาอยู่เสมอ ไม่ส่ายแส่หาเรื่องราวมาเผาตัวเอง นี้เรียกว่าจิตสงบ

ปัญญาเคยได้พูดให้ฟังแล้วคือความแยกแยะความใคร่ครวญความพินิจพิจารณาหลายด้านหลายแง่หลายระทงมาก คำว่า ปัญญา มีความกว้างขวางมากไม่เหมือนสมาธิ แล้วแต่ความถนัดของผู้พิจารณา จะพิจารณาสิ่งใดก็ตามขึ้นชื่อว่าเป็นไปเพื่อถอดถอนกิเลสซึ่งมีอยู่ภายในนี้แล้ว เรียกว่าปัญญาได้ทั้งนั้น เรียกพละ ๕ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา อินทรีย์ ๕ คือความเป็นใหญ่ เป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์จริง ๆ เอาไปปราบกิเลสหมอบราบได้จริง ๆ โดยไม่สงสัยจึงเรียกว่าอินทรีย์ ๕ คือเป็นใหญ่

ศรัทธาก็มีความเป็นใหญ่จริงจรงในตัวเองในทางหนึ่ง วิริยะก็มีความจริงจรงในตัวเองอีกทางหนึ่ง ถ้าเราจะแยกเป็นใหญ่เป็นข้อ ๆ หรือเป็นแง่ ๆ ไป สติก็มีความเป็นใหญ่ สิ่งอื่น ๆ จะมาเป็นสติแทนไม่ได้ สิ่งอื่น ๆ จะมาเป็นแทนปัญญาก็ไม่ได้ สมาธิก็เป็นสมาธิ สิ่งอื่นใดจะมาเป็นแทนสมาธิก็ไม่ได้ เรียกว่าเป็นใหญ่แต่ละอันแต่ละอย่าง ๆ รวมแล้วเรียกว่าความเป็นใหญ่ ๕ อย่าง

เมื่อธรรม ๕ อย่างนี้ได้เข้าเกี่ยวข้องกับจิตแล้ว จิตจะต้องมีความสงบพร้อมเย็นและมีความแยกกายมีรากมีฐานภายในจิตใจมั่นคงไปโดยลำดับ คำว่ามรรคผลนิพพาน ที่เคยได้เห็นในตำรับตำราซึ่งได้ยินแต่ชื่อและมีครูบาอาจารย์ท่านแสดงธรรมให้ฟังในที่ต่าง ๆ มรรคผลนิพพานนั้นเราก็จะทราบที่จิตใจของเราเองจากการประพฤติปฏิบัติอยู่สถานที่แห่งเดียวกันนี้แล อย่าคิดมรรคผลนิพพานให้หนีออกไปจากจุดที่กล่าวนี้จะไม่ผิดหวัง ถ้าคิดนอกนี้ไปแล้ว เช่น คิดไปตามกาลโน้น สถานที่โน้นที่นี่ อย่างนั้นผิด นอกจากคิดไปกาลนั้นสถานที่นี้เพื่อการประกอบความพากเพียรอันเป็นที่เหมาะสมกับสถานที่นั้น ๆ เท่านั้นอย่างอื่นผิดหมด

นี่ละพระพุทธเจ้าท่านวิเศษด้วยธรรม ๕ ประการนี้ ไม่ได้วิเศษวิโสด้วยความท้อแท้อ่อนแอ นั้นเป็นบริษัทบริวารของกิเลสเป็นเครื่องเสริมกันไปกับกิเลส ถ้ากิเลสยังมีอยู่ภายในจิตใจตราบใด ความขี้เกียจขี้คร้านก็ต้องมีไปโดยลำดับเพราะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ความขี้เกียจความอ่อนแอเป็นเรื่องของกิเลส ความต่อสู้ความขี้เกียจหรือความขยันหมั่นเพียร ความอดความทนเป็นเรื่องของธรรม

เรามาประพฤติปฏิบัติธรรม จงดำเนินตามแนวของธรรมที่เห็นว่าถูกต้องแล้ว อย่าให้กิเลสเข้ามาแทรกแซงหรือแย่งชิงเอาความเพียรของเราไปได้โดยความเชื่อตามมันหรือยอมจำนน สิ่งใดในโลกนี้ที่จะมีความเหนียวแน่นมั่นคงแก่ยาก ถอดถอนยากยิ่งกว่ากิเลสแต่ละประเภท ๆ นั้น ไม่มี อันนี้แก่ยากมากเพราะเป็นสิ่งที่ทวนกระแสของโลกที่ชอบกัน โลกชอบเป็นเรื่องของกิเลสทั้งหมด พระพุทธเจ้าสอนให้ทวนกระแสโลก เพราะฉะนั้นการทวนกระแสโลกจึงต้องฝ่าฝืนกันมากน้อยตามประโยคแห่งความเพียร หรือเหตุการณ์ที่มีอยู่ภายในจิตหนักเบาต่างกัน ซึ่งควรจะฝืนมากน้อยเพียงไร ก็เป็นไปตามเหตุการณ์ที่มีอยู่ภายในจิตเป็นระยะ ๆ ไป นี่เป็นทางเดินของผู้ปฏิบัติเพื่อมรรคผลนิพพาน เอาให้เห็นเอาให้จริงจรง

จิตดวงนี้เองจะเป็นมรรคเป็นผลเป็นนิพพานไม่ใช่จิตดวงใด และจิตดวงนี้เองเป็นภาชนะที่รับกิเลส สิ่งสกปรกโสภณอันไร้ค่าหาคุณค่าไม่ได้เติมไปหมดก็อยู่ภายในจิตใจ เรียกว่าใจเป็นภาชนะของกิเลส เมื่อกำจัดกิเลสออกจากภาชนะนั้นแล้วธรรมะเข้าแทนที่ ใจจึงควรแก่ธรรมโดยลำดับ ๆ ตั้งแต่วิริยธรรม สมาธิ ธรรม สติธรรม ปัญญาธรรมไป นั่นก็เป็นผลของธรรมคือความสุขเย็นใจไปตามขั้นแห่งการปฏิบัติได้มากน้อยเพียงไรจนปรากฏเป็นความอัศจรรย์ภายในตน ซึ่งเราไม่คาดไม่ฝันว่าความอัศจรรย์แบบนี้จะมีได้ภายในจิต

ความสงบก็ทำให้เกิดความแปลกประหลาดเพราะจิตไม่เคยสงบ บางครั้งสงบถึงกับขาดจากการคิดการปรุงทั้งสิ้นไม่มีสิ่งใดเหลือเลย ขาดเหมือนสะพานขาด ไม่สิ่งใดติดต่อกันในบางครั้ง นั่นเรียกว่าสงบในบางครั้ง แต่การกล่าวเช่นนี้ไม่ใช่กล่าวให้ผู้ฟังทั้งหลายคาดคะเนหรือเดาเอาให้เป็นอย่างนั้น ๆ ให้นักในเหตุคือการดำเนินของตน เมื่อถึงกาลที่จะควรรู้ธรรมประเภทนี้หรือจิตประเภทนี้จะแสดงตัวขึ้นมา ก็ให้แสดงขึ้นภายในความเพียรในวงปัจจุบันนั้น อย่าให้เป็นสัญญาอดีตเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นความปรุงแต่งเฉย ๆ ไม่ใช่เป็นความจริงที่เกิดขึ้นกับตัว นี้มีได้ เราแน่ใจเรารับรองว่ามีได้ในบางครั้งบางคราว

แต่ที่เป็นพื้นฐานอย่างแท้จริงนั่นคือความสงบและความมั่นคง หรือจิตมีความแน่นอนนามันคงสงบเย็นอยู่ภายในใจ นี้เราอยู่ไหนก็พออยู่ เพราะมีธรรมเหล่านี้เป็นเครื่องดูดัดเป็นอาหาร เป็นโภชนาของใจ ใจได้อาศัยธรรมเหล่านี้เป็นเครื่องบำรุงก็ร่มเย็นเป็นสุข ไม่ค่อยเสาะแสวงส่ายสั่วไปหาอารมณ์นั้น อารมณ์นี้

การที่จิตส่ายสั่วไปหาอารมณ์นั้นนี่เพราะไม่มีที่ยึดไม่มีที่เกาะเป็นไปด้วยความหิวโหย จึงต้องเป็นไปไม่หยุดไม่ถอย ถ้าตามหรือคล้อยตามไปมากเท่าไรก็ยิ่งสร้างความหิวโหยขึ้นมา ความทุกข์ก็ยิ่งมาก ท่านจึงสอนให้ระดับดับความหิวโหยด้วยความคิดความปรุงไปตามกระแสโลก อันเป็นบ่อเกิดแห่งไฟทั้งกองมาเผาผลาญจิตใจนั้นให้ระดับด้วยอารมณ์แห่งสมาธิหรือด้วยการฝึกฝนทรมานจิตใจ เองงานอื่นแทรกเข้ามา ซึ่งเป็นงานที่จะทำให้สงบ เช่น งานการบำเพ็ญธรรม การบริกรรมธรรม การพิจารณาพิจารณาธรรมทั้งหลายนี้เป็นงานที่ถูกทางจิตก็เย็น

เมื่อจิตเย็นกาลเวลาก็ย่นเข้ามา ไม่ยี่ดยาววุ่นวายกับตัวเอง อยู่สถานที่ไหนก็สงบเย็น ไม่ไปยุ่งเหยิงวุ่นวายกับเวล่ำเวลาซึ่งเป็นเพียงมีดกับแจ็กเท่านั้นและมีมาตั้งแต่กัปป์ไหนไม่อาจจะนับได้ สิ่งเหล่านั้นไม่มีความสำคัญยิ่งกว่าจิต ถ้าจิตไม่ไปคิดไม่ไปยุ่งแล้วก็เหมือนสิ่งเหล่านั้นไม่มี แม้จะมีเพียงโลกก็เหมือนไม่มีเพราะใจมีแต่ความรู้ล้วน ๆ ไม่มีกระแสของจิตกระแสใดแยกออกไปหมายความว่าสิ่งนั้นมีสิ่งนี้มีหรือสิ่งนั้นเป็นอย่างงั้น สิ่งนี้เป็นอย่างงี้ เรื่องนั้นเป็นอย่างงั้น ๆ ระดับดับกันหมด เพราะฉะนั้นเรื่องจิตจึงเป็นเรื่องสำคัญที่หลุดตัวเราอยู่เสมอได้แก่ความคิดปรุง นั่งอยู่ก็ปรุงเรื่องปรุงราวต่าง ๆ หลอกหลอนตนเองคืออยู่โดยลำพังไม่ได้ อยู่กับเรื่องนั้นเรื่องนี้เรื่องอดีตเรื่องอนาคตยุ่งไปอยู่เช่นนั้น

อย่างน้อยให้จิตอยู่กับธรรม มากกว่านั้นจิตก็อยู่กับความรู้ความว่างของตนคือวางโดยประการทั้งปวงแล้วก็ไม่เกาะไม่เกี่ยว มีแต่ความรู้อยู่เต็มเม็ดเต็มหน่วยทรงตัวอยู่ด้วยความสมบูรณ์ของความรู้ ไม่เสียตายสิ่งใด ไม่ไปคิดไปเกี่ยวเกาะกับสิ่งใดว่ามีหรือไม่มี โลกนี้ก็เหมือนกับไม่มีเพราะไม่มีผู้ไปหมาย ไม่มีผู้ไปสำคัญ ไม่มีผู้ไปให้ชื่อให้นามไม่มีผู้ไปปรุงไปแต่งว่าสิ่งนั้นเป็นอย่างนั้นสิ่งนี้เป็นอย่างนี้ ตัวปรุงแต่งนี้มันระงับดับไปหมดแล้วเหลือแต่ความรู้ล้วนๆ

เมื่อไม่มีกระแสของจิตใจที่ปรุงคิดออกไปสู่ภายนอกแล้ว โลกนี้ก็เหมือนไม่มี ผลที่สุดร่างกายที่ครองกันอยู่นี้ก็ไม่มีเพราะไม่หมายไม่คิดไม่ปรุง เห็นแต่ความรู้เด่นชัดอยู่เท่านั้น ความรู้ประเภทนี้ไม่ใช่ความรู้ธรรมดาเป็นความรู้ที่แปลกประหลาดและอัศจรรย์อยู่นั่นเอง ปัญญาอันแหละเป็นของสำคัญสำหรับผู้ปฏิบัติ เราารู้สึกว่าติดอกติดใจถ้าจะหลุดถึงติดใจ

เรื่องของปัญญาที่จะถอดถอนกิเลสแต่ละประเภทแม้ที่สุดสิ่งหยาบ ๆ จะระงับด้วยสมาธิไม่ลงอย่างนี้ เราก็ใช้ปัญญาระงับดับลงได้เห็นอภิมกทันตา จึงได้กล้าสามารถเขียนปัญญาอบรมสมาธิออกมาด้วยความประจักษ์กับตนเอง เวลามันผาดโผน ผาดโผนมาก แต่เมื่อจิตผาดโผนมาก สติปัญญาศรัทธาความเพียรจะไม่ผาดโผนตามกันก็เป็นไปไม่ได้

เพราะฉะนั้นจึงต้องห้ามนั่นกันอย่างเต็มทีเต็มเม็ดเต็มหน่วย เป็นก็เป็นตายก็ตาย ถึงวาระที่ควรจะทำให้หนักมือแล้วต้องทำอย่างนั้น ไม่ทำอย่างนั้นเป็นไปไม่ได้ นั่น! มันหากเป็นหากบอกเอง เหตุการณ์ในขณะนั้นบอกเอง เราได้เข้าใจถึงความเพียรว่าจะมีความสามารถหาญขนาดไหน ยิ่งทุกขเวทนาครอบหมดทั้งร่างกายนี้ด้วยแล้ว ก็ยิ่งประกาศความจริงให้เห็นอย่างชัดเจน

ถ้าผู้มุ่งต่อความจริงอยู่แล้วก็นำสิ่งเหล่านี้เข้ามาพิจารณา เพื่อให้รู้ให้เข้าใจถึงความจริงทุกอย่างในบรรดาเวทนาที่มีอยู่กับอาการใดแห่งอวัยวะ ค้นคิดพิจารณาจนเห็นแจ้งชัดเจนตามความจริงนั้นแล้ว เวทนาจึงสักแต่ว่าเวทนาดังท่านพูดไว้ในสติปัฏฐาน ๔ ไม่มีผิดเลย ไม่ขัดแย้งกันกับภาคปฏิบัติเลย เพราะเมื่อเข้าถึงกันจริง ๆ แล้ว เวทนาจึงสักแต่ปรากฏตัวอยู่เฉย ๆ ไม่มีความมุ่งหมายไม่มีความรู้สึกว่าได้ เป็นข้าศึกต่อผู้ใดและไม่มี ความหมาย ไม่มีความรู้สึกที่ตนเป็นเวทนา ตนเป็นข้าศึกต่อตนหรือต่อผู้ใด สักแต่ว่าเป็นความจริงอยู่เท่านั้น

จิตเองเมื่อได้พิจารณาเวทนาถึงขั้นเป็นความจริงแล้ว จิตก็กลับมาเป็นความจริงเช่นเดียวกัน กายก็สักแต่ว่ากายเป็นความจริงอันหนึ่งเท่านั้น ทั้ง ๓ อย่างนี้ต่างอันต่างจริงแล้วก็ไม่กระทบกระเทือนกัน แม้เวทนาจะไม่ดับ หรือถึงวาระจะไปแล้วหรือก็ไป โดยไม่มีความสะทกสะท้านโดยไม่ไปแย่งเอาของปลอมมาจากเวทนาว่าเป็นตน ต่างอันต่างจริง นี่จึงด้วยปัญญาจริงอย่างนี้ เมื่อได้หยั่งถึงความจริงเช่นนี้แล้วย่อมซึ่งไม่มีวันลืม

เมื่อถึงคราวจะพิจารณาในกาลหน้ากาลหลัง เราจะหยิบยกเอาต้นเหตุที่เราเคยพิจารณาอย่างไร

วิธีการของเราเคยพิจารณาอย่างไร ดำเนินไปตามนั้นโดยไม่ลดละ แต่ไม่คาดหวังในผลที่เคยเกิดมาแล้ว และเหตุที่เคยคิดมาแล้วอย่างไร จะนำเอามันมาใช้ด้วยความคาดหวังไม่ทันกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในวง ปัจจุบันนั้น ต้องผลิตสติปัญญาขึ้นมาใหม่ แม้จะซ้ำของเก่าก็ตาม ถ้าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาในเฉพาะหน้านั้น แล้วเรียกว่าปัจจุบัน แก่กันได้ทันช่วงที่ นี่เป็นการพิจารณาเรื่องทุกข์ ถึงคราวลำบาก ลำบากจริง ๆ

จะทุกข์จะลำบากแค่ไหน ถ้าใจมีหลักเกณฑ์ ใจไม่ลำบาก ทุกข์ก็สักแต่ว่าทุกข์ ถ้าใจมีความกระวนกระวายไปด้วยแล้ว ทุกข์ทางด้านจิตใจเรียกว่าจิตเวทนา ก็เพิ่มเข้าไปอีกทั้งกายเวทนา เลยเป็นเข้าศึกสองด้านประดังเข้ามา เราก็เลยกลายเป็นเนือบนเชียงไปได้ ข้างหนึ่งก็เป็นเชียง ข้างหนึ่งก็เป็นมีดสับย่ำกันลงไป เราซึ่งเป็นขึ้นเนื้อก็แหลกไปได้ ถ้าหากเป็นอย่างที่กล่าวมานี้ ทางจิตก็เป็นทุกข์ทางกายก็เป็นทุกข์ แล้วก็สับลงที่จิต

จิตโง่จิตไม่ฉลาดก็ปล่อยให้ทุกขเวทนาทั้งทางกายและทางจิตใจเหยียบย่ำทำลายแหลกไม่เป็นท่า ไม่สมเป็นลูกศิษย์ตถาคต ซึ่งพระองค์ทรงสอนไว้ให้รู้ตามความจริงของทุกสิ่ง เช่น สติปัฏฐาน ๔ กายเวทนา จิต ธรรม ก็สักแต่ว่า นั่นเมื่อถึงขั้นสักแต่ว่า คือสักแต่ว่าด้วยปัญญาแล้ว ไม่ใช่สักแต่ว่าด้วยสัญญาเฉย ๆ พวกเราเรียนมามันสักแต่ว่าด้วยสัญญา ความสักแต่ว่าด้วยปัญญาอันเป็นความจริงนั้นยังไม่ปรากฏภายในจิต เพราะฉะนั้นจึงต้องอาศัยภาคปฏิบัติดำเนินเต็มสติกำลังความสามารถ

ตายที่ไหนก็ตายเกิดมันเหมือน ๆ กันหมดนั่นแหละโลกอันนี้ จะเอาหีบเอาโลงเอาโกศอะไรมาใส่ก็คือใส่คนตาย มันหมดความหมายไปแล้ว เวลานี้เรายังมีความหมายเต็มตัวของเรา ให้พยายามสร้างภายในของเราที่มีความหมายนี้ให้ได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย อย่าให้เสียท่าเสียที อย่าไปคิดว่าสิ่งใดที่จะมีคุณค่าเหนือธรรมเหนือความเพียรของเรา

งานใดก็ไม่เหนือความเพียรซึ่งมีค่ามากคืองานถอดถอนกิเลส งานเหล่านั้นเป็นงานสั่งสมกิเลส ผลปรากฏขึ้นมาก็เป็นกิเลสเพิ่มเข้าอีก เลยมีตั้งแต่เรื่องของสมุทัยหมุนตัว ๆ ด้วยเหตุนี้เองโลกสงสารแม้สมบัติเงินทองข้าวของอะไรจะมีเต็มแผ่นดิน โลกย่อมมีความทุกข์ความเดือดร้อนเพราะสิ่งเหล่านั้นไม่สามารถที่จะมาบำรุงจิตใจให้มีความสุขความสบายได้นอกจากธรรม ธรรมจึงเป็นของสำคัญของประเสริฐ ความเพียรเพื่อความประเสริฐหนักขนาดไหนก็สู้ ตายก็ประเสริฐ คนคนนั้นไม่เลว

เอาให้จริงจังอย่าหละ ๆ หละ ๆ นิสัยอย่างนั้นไม่ใช่นิสัยจะทรงอรรถทรงธรรม ไม่ใช่นิสัยจะทรงมรรคผลนิพพาน นอกจากจะแบกหามกิเลสไปตลอดก็ตลอดก็กลับไปไม่มีจุดหมายปลายทางเท่านั้น เราไม่เห็นโทษของความอ่อนแอความท้อถอยความขี้เกียจของเราแล้ว เกิดในภพใดชาติใด แม้ชีวิตนี้ยังไม่ตาย มันก็แบกหามตั้งแต่ความทุกข์ เราไม่อดทนระอาใจบ้างหรือ

ทุกข์ที่หนักที่สุดก็คือทุกข์ทางใจ แยกสัญญาอารมณ์ซึ่งล้วนตั้งแต่กิเลสเป็นผู้ผลิตเพิ่มตัวขึ้นมาเรื่อย ๆ แยกความเพียร หนักให้หนักด้วยความเพียรไม่เป็นไร ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญาไม่เคยหนัก

ถ้าความพอใจมีแล้วหนักก็หนัก ตายก็ตาย โลกนี้มีป่าช้าอยู่ด้วยกันทุกคนทุกรูปทุกนามมีอยู่กับตัวเอง จำเป็นอะไรจะต้องมีป่าช้าที่โน่นที่นี้สำหรับฝังสำหรับเผาศพของคนและสัตว์มันมีอยู่ในตัวนี้แล้ว ตายที่ไหนก็เป็นป่าช้าที่นั่น ลูกศิษย์ตถาคตต้องมีความมุ่งมั่น ขันติ ความอดความทนแก่กล้าสามารถจนเป็นศาสดาของตนได้

คำว่า ศาสดา คือครูเอก ครูเอกนี้จะได้ด้วยวิริยะศรัทธาก็เป็นเอกชั้นโดยลำดับ วิริยะก็เอก สติก็เอก สมาธิก็เอก ปัญญาก็เอก แล้วจะไม่ถึงมรรคผลนิพพานอันเป็นธรรมชั้นเอกได้อย่างไร นี่เอกที่ตรงนี้ เอาให้จริง คำว่าเอกก็หนึ่งไม่มีสอง ไม่มีสิ่งใดมาเป็นคู่แข่งจึงเรียกว่าเอก ไม่ใช่เอกว่ามีนัยน์ตาข้างเดียว คนตาเอกนี้หมายถึงคนมีนัยน์ตาข้างเดียวข้างหนึ่งบอดเสีย ข้างงาเอกก็มีงาข้างเดียว เขาเรียกข้างงาเอก งาข้างหนึ่งไม่มี คนมีนัยน์ตาดีข้างเดียวข้างหนึ่งบอดเสียก็เรียกคนตาเอก ภาษาทางภาคอีสานเขาพูดกันอย่างนั้น

แต่เอกอันนี้ไม่ได้เป็นแบบนั้น เอกที่ไม่มีสิ่งใดจะเป็นคู่แข่ง ก็เลิศซึ่งเคยเป็นผู้เหยียบย่ำทำลายจิตใจ และกลายมาเป็นคู่แข่งในขณะที่เราพากเพียรหรือต่อสู้อย่างหนักมันก็เป็นคู่แข่ง เมื่อพละทิ้งห้าอินทรียั้งห้า มีความเป็นเอกเข้าโดยลำดับ ก็เลิศทั้งหลายก็ยอมแพ้ แพ้ไปอย่างราบไม่มีเหลือ นั่นแหละเป็นความเอกแท้ การพิจารณาทางร่างกาย ไม่ว่าจะร่างกายของสัตว์ของบุคคลหญิงชาย ไม่ว่าจะข้างนอกข้างในพิจารณาประสับประสานกันได้ด้วยปัญญาเป็นมรรคได้ทั้งนั้นไม่ขัดข้อง ถ้าพิจารณาให้เป็นมรรคเครื่องแก้กิเลส ถ้าทำความรู้สึกให้เป็นกิเลส ข้างนอกก็เป็น ข้างในก็เป็น มันสำคัญอยู่ที่ความคิดพลิกไปในทางสมุทัยหรือไปในทางมรรค ถ้าไปทางมรรคก็เป็นธรรมขึ้นมา ไปทางสมุทัยก็เป็นกิเลสขึ้นมา

เวลาทุกข์ยากลำบากก็เหมือนจะไม่เห็นผลอะไรปรากฏ แต่เวลาผลปรากฏขึ้นมาโดยลำดับ ๆ ก็เกิดขึ้นมาจากความเพียรที่เห็นว่าลำบากนั้นแล จนกระทั่งถึงจิตหลุดพ้นโดยสิ้นเชิงไม่มีสิ่งใดเหลือ ยิ่งจะได้เห็นคุณค่าแห่งความเพียรของเรา ทุกวรรคทุกตอนที่เคยล้มลุกคลุกคลานและตะเกียกตะกายมาจนถึงขั้นหลุดพ้น เรียกว่าขั้นชัชชนะแล้วอยู่ที่ไหนก็สบาย

เมื่อจิตได้หมดจากกิเลสเสียอย่างเดียวเท่านั้น ไม่มีกิเลสแม้ชนิดหนึ่ง ซึ่งเป็นตัวสมมุติเข้าแทรกภายในจิตแล้วนั้นแล ท่านเรียกว่าเป็นอิสระเต็มที่ ในอิริยาบถทั้งสี่ที่มีชีวิตอยู่นี้ก็อยู่ไปอย่างงั้นแหละ อิริยาบถคือความเปลี่ยนแปลงเพื่อความบรรเทาของทุกข์ในร่างกาย พอเป็นพอไปพอถึงอายุขัย ส่วนจิตไม่มีอะไรที่ต้องเป็นเครื่องเหยียวยาวต่อไปอีกแล้ว การทำความเพียรเพื่อละกิเลสก็ไม่มีเพราะกิเลสละไปหมดแล้ว ตายฉิบหายไปหมดไม่มีสิ่งใดเหลือ ก็มีแต่ขันธทั้งห้าที่ยังไม่ตาย แสดงตัวดุ๊กดิ๊ก ๆ อยู่เท่านั้น มันก็เหมือนหางจิ้งเหลนขาด ตัวมันวิ่งไปถึงไหนแล้วหางมันยังตุ๊กตุ๊ก ๆ หางมันขาด

นี่เรื่องขันธเมื่อมีชีวิตครองตัวอยู่มันก็ยังมีดุ๊กดิ๊ก ๆ อยู่อย่างงั้น พอหมดวาระหมดความสืบต่อของมันแล้วก็กระจายลงไป ส่วนรูปเป็นรูปธรรมก็เป็นดินเป็นน้ำ นามธรรมก็เป็นลมเป็นไฟ ก็เท่านั้น เวทนาที่

เคยเป็นในจิตมันก็แยกตัวออก เวทนาจัดับเพราะร่างกายมันหมดความหมายไปแล้ว เวทนาจัดับความหมายไปตามกัน สังขาร วิญญาณ ความคิด ความปรุง อันเป็นอาการของสมมุติทั้งหมดก็ดับไปด้วยกัน เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นสมมุติทั้งสิ้น ในบรรดาขันธทั้งห้าไม่มีขันธใดจะเป็นวิมุติ จิตที่เป็นวิมุติแล้วจึงไม่เกี่ยวข้องกัน เรียกว่าหมดสมมุติ หมดความกังวลโดยประการทั้งปวง จะเรียกว่าอนุภาติเสสนิพพานก็ไม่ผิดคือดับสนิท ดับสมมุติโดยสนิทไม่มีสมมุติใดเคลือบแฝงพอที่จะให้พุดอย่างนั้นอย่างนี้อีกได้เลยนับแต่ขันธสลายตัวลงไปแล้ว

ดังพระพุทธเจ้าขณะที่จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน **พระอนุรุทธะ**ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญในทางปริจิต วิชาคือรู้วาระจิตก็ตามพระจิตของพระพุทธเจ้า เราคอยฟัง เราฟังนะตรงนี้เป็นจุดสำคัญพระจิตบริสุทธิ์มีสิ่งพาดพิงคือสมมุติเป็นที่เทียบเคียง พระจิตพระพุทธเจ้าเสด็จเข้าสู่ปฐมฌาน**พระอนุรุทธะ**ก็ทราบ ก้าวเข้าสู่ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน ซึ่งเป็นสมมุติ เรียกว่า รูปฌานทั้งสิ้นนี้เป็นสมมุติขั้นหนึ่ง

พระอนุรุทธะก็ทราบพระจิตนั้นว่าเวลานี้กำลังผ่านรูปฌานนั้น ๆ พอพ้นจากหรือออกจากรูปฌานทั้งสิ้น ก็ก้าวเข้าสู่รูปฌานทั้งสิ้น ซึ่งเป็นสมมุติด้วยกัน เรียกว่าอรุปฌาน ก้าวเข้าสู่อากาศัญญาตายตนะ วิญญาณัญญาตายตนะ อากิญจัญญาตายตนะ เนวสัญญานาสัญญาตายตนะ ซึ่งเป็นสมมุติแต่ละขั้น ๆ พระจิตที่บริสุทธิ์ผ่านไปตรงนั้น ๆ **พระอนุรุทธะ**ทราบโดยลำดับ ๆ เพราะอาศัยสมมุติ พุดบอกได้ เวลานี้กำลังเข้าฌานนั้นนั้นฌานนี้ พอไปจากนั้นแล้วก็ก้าวเข้าสู่สัญญาเวทิตนโรธสมาบัติ ทรงระงับพระอาการทุกส่วนอยู่ในจุดนั้น

บรรดาพระสงฆ์ที่อยู่ด้วยกันเป็นจำนวนมากเกิดความสงสัย จึงถาม**พระอนุรุทธะ**ว่านี่พระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วหรือ บอกว่า "ยัง" นั้นฟังซิ เวลานี้กำลังเข้าสู่สัญญาเวทิตนโรธ เวลาเสด็จลอยออกจากสัญญาเวทิตนโรธลงมาอรุปฌานโดยลำดับ ๆ **พระอนุรุทธะ**ก็ทราบทุกระยะ ๆ และบอกมาเรื่อย ๆ กระทั่งลงไปถึงปฐมฌานซึ่งเป็นรูปฌานและออกจากนั้นลงไปเป็นพระจิตที่บริสุทธิ์ธรรมดา

พระจิตที่บริสุทธิ์นั้นถ้าสูญแล้วอะไรจะเข้าสู่รูปฌาน อรูปฌาน สัญญาเวทิตนโรธ ผู้บริสุทธิ์นี้ก้าวไปโดยลำดับ ๆ ไปตามสมมุติแต่ไม่ติดสมมุติ ผ่านไป ๆ เรียกว่าผ่านไปแล้วก็ผ่านกลับมาคือผู้บริสุทธิ์เต็มที่แล้วนั้น จิตที่บริสุทธิ์ผ่านไปถึงจุดสุดท้ายของสมมุติแล้วก็ถอยกลับลงมา จนกระทั่งถึงเบื้องต้นแห่งสมมุติ อันเป็นส่วนหยาบได้แก่ รูปฌาน คือปฐมฌาน แล้วถอยออกมาเป็นพระจิตที่บริสุทธิ์ธรรมดา ต่อนั้นก็ก้าวเข้าไปอีก **พระอนุรุทธะ**ก็ทราบโดยลำดับ ๆ จนกระทั่งเลยรูปฌานไปแล้ว อรูปฌานก็ไม่เสด็จไปแล้วที่นี้ ผ่านออกในระหว่างสมมุติทั้งสองคือ รูปฌานและอรุปฌาน จากนั้นพระอนุรุทธะพุดไม่ถูก

พระจิตที่บริสุทธิ์นั้นออกจากวงสมมุตินี้ไปแล้ว **พระอนุรุทธะ**พุดไม่ถูก แต่ไม่ได้สงสัยว่าพระจิตพระพุทธเจ้านั้นเป็นอย่างไร ก็เป็นพระจิตที่บริสุทธิ์นั้นแล นั้นละพิจารณาซิ แม้บริสุทธิ์ขนาดนั้นก็ต้องทราบว่าเป็นสมมุติ ดังพระพุทธเจ้าทรงทราบจิตของสาวกทั้งหลายที่เป็นอรหัตตอรหันต์หรืออยู่ในขั้นใดภูมิใดก็ทราบ

□
□

เมื่อถึงขั้นอรหัตผลแล้วก็ทราบ คือเป็นจิตบริสุทธิ์ก็ทราบ ผู้ที่มีหุนีตาก็ต้องทราบทั้งนั้นตามสิ่งที่ทำให้ทราบ ผู้ไม่มีก็ไม่ทราบ จะไม่ทราบอะไรก็ไม่สำคัญให้ทราบตัวเราเอง

เวลานี้จิตของเราเป็นอย่างไร มันดิ้นรนกวัดแกว่งไปในทางไหนซึ่งเป็นของไม่ดี ให้ปราบปรามมันด้วยความพากเพียร อย่าลดละถอยหลังนี่เป็นสิ่งถูกต้อง เวลานี้จิตสงบหรือจิตฟุ้งซ่านรำคาญด้วยอารมณ์อันใด ให้ค้นคว้าหาเหตุหาผลเพื่อระงับดับมันได้ด้วยคามเพียรของเรา ชื่อว่าเป็นนักปฏิบัติ

การพิจารณาทางด้านปัญญาให้แยกแยะออกดูให้แหลกละเอียดก็ครั้งก็หนไม่สำคัญ สำคัญที่จนเป็นความชำนาญชำนาญ เมื่อชำนาญจนพอตัวแล้วก็ปล่อย ร่างกายนี้ไม่ใช่จิตจะพิจารณาไปตลอดสาย ถึงขั้นที่พอตัวแล้วจิตก็ปล่อยวางในการพิจารณาเหมือนกัน พอตรงไหนปล่อยตรงนั้น ๆ เช่น รูปร่างของเรานี้เมื่อจิตพอแล้วก็ปล่อยไม่สัมผัส แม้จะบังคับให้พิจารณาก็ไม่ยอมพิจารณา การบังคับก็จะไปบังคับอย่างไรกันเพราะตัวก็รู้อยู่แล้วว่าจิตนี้พอแล้วกับการพิจารณาทางส่วนร่างกายสมบูรณ์เต็มที่แล้ว จิตดูดีมีนามธรรม เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็พิจารณาตามความดูดีเต็มของจิตนั้นแหละ เหมือนกับเชื้อไฟมีเชื้อตรงไหนก็ไหม้เข้าไป ๆ จนกระทั่งถึงจุดสุดท้ายอันเป็นกองไฟใหญ่ได้แก่จิตอวิชชา

อาการทั้งสี่คือ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณได้ถูกพิจารณาแล้ว ๆ เล่า ๆ อยู่ไม่หยุดไม่ถอยทำไมจะไม่เข้าใจ ทำไมจะไม่ปล่อยวางทำไมจะไม่รู้เท่าและปล่อยวาง มันก็รู้เท่าที่นี้ ขยับเข้าไป ๆ จนกระทั่งถึงตัวจริงแห่งกิเลสที่ว่า เป็นมหากษัตริย์แห่งไตรภพได้แก่จิตอวิชชาที่หมุนตัว ๆ เข้าไป เมื่อสติปัญญาเพียงพอที่ควรจะทำลายล้างผลาญสิ่งเหล่านั้นออกให้หมดซากให้สิ้นซาก ไม่มีเหลืออยู่ภายในจิตแล้ว สติปัญญานั้นก็ทำลายเอง

เมื่ออวิชชาสิ้นสุดลงไปหมดสิ้นซากลงไปจากใจ ใจนั้นก็มีความบริสุทธิ์ล้วน ๆ เป็นธรรมทั้งแห่ง ถ้าจะว่าธรรมทั้งแห่ง จิตบริสุทธิ์ทั้งดวงก็ไม่แย้งใครเพราะหมดสมมติที่จะมาขัดมาแย้งมาเป็นคู่แข่งแล้ว นั่นคือจิตบริสุทธิ์ ความบริสุทธิ์ก็รู้ที่อยู่บริสุทธิ์ สูญหายไปไหน พระพุทธเจ้าเวลาตรัสรู้ธรรมแล้วสั่งสอนโลกก็ทรงสั่งสอนด้วยความบริสุทธิ์พระทัย สวางกอรหัตตอรหันต์ทั้งหลาย เมื่อสิ้นสุดวิมุตติพระนิพพานแล้วก็รู้ ไม่ใช่สูญ จนกระทั่งหมดสมมุติไม่มีสิ่งใดเหลือที่จะอาศัยซึ่งกันและกันไปแล้วก็ปล่อยสลัดทิ้งตามความจริงของมัน ส่วนไหนเป็นอะไรก็ปล่อยไม่เยื่อใยเสียดาย นี่ธรรมชาติที่เป็นตัวของตัวอย่างเต็มที่แล้วก็ไปตามเรื่องแห่งความจริงของตัวเท่านั้น นี่คือผลแห่งการปฏิบัติ

ไม่ว่าสมัยใดเวลาใด สัจธรรมเป็นเครื่องยืนยันเพื่อมรรคผลนิพพานอยู่ตลอดเวลาในกายและจิตของเราทั้งหลายทุกคน อย่าไปคิดสายเสียให้เสียเวลาเวลาออกไปภายนอกกายกับใจซึ่งเป็นเหตุต่อการอยู่เวลานี้เป็นของสำคัญ

เอาละพอ